

OTKRIĆE BIBLIJE U DUHOVNOSTI MALE TEREZIJE

Dr Bonaventura DUDA

Mala Terezija izrazit je karizmatik-kontestator. Ako riječ ima i lošiji smisao, bila bi slabost ne upotrijebiti je ovdje u njenu dobrom smislu. Obdarena Duhom, ona osporava — recimo odmah u početku — vladajuću sliku o Bogu, o Bogu i čovjeku.¹

Moglo bi se činiti da je tema o Bibliji u životu jedne samostankinje, pa još k tome svetece nešto posve normalno. Proučavanja duhovnosti Male Terezije pokazuju baš obratno: Biblija je Terezijino otkriće. I to otkriće zrelih godina njena tako kratkotrajna života. Postoji snažan, vidljiv Terezijin zaokret k Bibliji, naročito k Evanđelju.

Pročitajmo doslovce glasovitu stranicu njene duhovne autobiografije u Rukopisu A (PD 115—116): »U dobi od sedamnaest i osamnaest godina nisam imala druge duhovne hrane (doli djela Ivana od Križa). Ali poslije su me *sve knjige* ostavljale u suhoći, i još sam u tom stanju (tj. i godine 1895. kada piše Rukopis A). Ako otvorim knjigu kojega duhovnog pisca, pa i najljepšu, najdirljiviju, odmah osjećam da mi se srce zatvara... duh mi se ukoči i ne može razmatrati... U toj nemoći dolaze mi u pomoć Sveto pismo i Nasljeduj Krista... Ali *nadasve me*

¹ Ovaj članak je razradba predavanja koje je održano 14. listopada 1973. u okviru *Večeri sv. Terezije od Malog Isusa*, povodom stote obljetnice Svetičina rođenja.

Upotrebljena literatura: A) na hrvatskom: *Povijest jedne duše* (u članku se navodi kraticom PD), u prijevodu S. Hosu, 2. izd., Zagreb 1968. — *Povijest jedne duše s dodatkom Pisma i izabrane pjesme* u prijevodu M. Pavelića, Zagreb 1925 i 1938.2. — *Posljednje riječi Svete Terezije Malog Isusa*, preveo Ton Smerdel, Dubrovnik 1929. — Spominjem i nekoliko pjesama što ih je u listu *Marija* preveo Ante Jakšić. — B) *Kritička izdanja: SAINTE THERESE DE L'ENFANT JESUS, Manuscrits autobiographiques*, izd. Carmel de Lisieux 1965 — Popratna tri toma izdaju: *Manuscrits autobiographiques*... (Tome I: Introduction — Tome II: *Notes et Tables* — Tome III: *Table des citations*), izd. Carmel de Lisieux 1956. — SAINTE THERESE DE L'ENFANT JESUS ET DE LA SAINTE FACE, *Derniers entretiens avec ses soeurs* («*Novissima verbae*»), Paris 1971. — To isto u skraćenom izdanju (bez kritičkog aparata) *J'entre dans la vie*, Paris 1971. — *Lettres de Sainte Thérèse de l'Enfant Jésus* (Priredio: A. COMBES), Carmel de Lisieux 1984. — *Conseils et souvenirs*, Carmel de Lisieux 1952. — C) *Ostala djela i članci: SAINTE THERESE DE L'ENFANT JESUS, Histoire d'une Ame s pripadnima Conseils et souvenirs — Prières—Lettres—Poésies*, izd. 1955. — CONRAD DE MEESTER, *Dynamique de la confiance s podnaslovom Genèse et structure de la «voie d'enfance spirituelle» chez Ste Thérèse de Lisieux*, Paris 1960. — R. MORETTI, *Teresa di Lisieux e la Bibbia*, Roma 1973. S. SIEDL, *Therese von Lisieux und ihre Sendung u Christliche Innerlichkeit*, sv. 8/23. — PIETRO BARBAGLI, *Fondamenti biblici della dottrina dell'infanzia spirituale u Ephemerides Carmeliticae* 24 (1973) 3—42. — J. COURTES, *Les citations bibliques dans la correspondance de Thérèse de Lisieux u Revue d'ascétiques et de mystique* 44 (1968), 63—85. — ISTI *Les citations scripturaires dans les Manuscrits Autobiographiques de Thérèse de Lisieux u Vie Thérésienne* 8 (1968) 183—195. B. MILLER, *L'Evangile vécu chez sainte Thérèse de Lisieux u Bible et Vie Chrétienne* 25 (1959), 76—86. — FRANÇOIS DE SAINTE-MARIE, *Sainte Thérèse de l'Enfant Jésus et la Saint Ecriture u Evangile*, 1951, br. 2, 41—56. — S. J. PIAT, OFM, *Le religieux qui comprit Sainte Thérèse, u Vie Thérésienne* 1964, 126—134. — J. GUITTON, *Le génie de sainte Thérèse de l'Enfant Jésus u Vie Thérésienne* 1964, 101—125.

zaokuplja *Evandjelje*, kod mojih razmatranja, i u njemu nalazim sve što je potrebno mojoj siromašnoj duši. U njemu otkrivam uvijek nova rasvjetljenja, skrivene i tajanstvene misli...»

I. Kako je Mala Terezija okrilu Bibliju

Da bismo pravo ocijenili taj zaokret Male Terezije k Bibliji, treba ovu stranicu smjestiti u onovremene okvire francuske katoličke duhovnosti. Ne zaboravimo: Paul Claudel je još nakon II. rata pisao za Francusku — smijemo li od toga suda izuzeti Hrvatsku? — da njeni katolici smatraju Bibliju tako časnom knjigom te joj iskazuju štovanje time što je poljube i ostave na miru. U Terezijino pak vrijeme istom je iniciran biblijski pokret, osobito — odozgor — epohalnom enciklikom Leona XIII. *Providentissimus Deus* (1893). Poznavalac stvari S. Siedl² piše da krajem XIX. st. Biblija još ne spada u »pobožno štivo«, a C. De Meester³ ustanovljuje da je bar mlađim sestrama ondašnjega Karmela Biblija nedostupna, pa istražuje put kojim se Mala Terezija sreća s Biblijom.

Osim toga, treba upozoriti na općenitije prilike, točnije neprilike u francuskoj duhovnosti toga vremena. Poučna je za to mala rasprava Jeana Guittona *Genij Svete Terezije od Malog Isusa*.⁴ Po njemu, janzenizam se »malo po malo uvukao u francusku bit«. Vladajuća »slika o Bogu« prikazivala je Boga kruta, hladna, stroga — kog je teško namiriti dobrim djelima. Terezija je živa kontestacija, ona je osporavatelj takve slike o Bogu. I u tome je, rekao bih, bit njena Malog puta, glavni doprinos njene revolucije tako te, po riječima kardinala Pacelli-ja, Pija XII, »s jednog kraja svijeta na drugi, milijuni duša osjeteše u svom nutarnjem životu blagotvorni utjecaj njene male knjižice.«⁵

Da, možda će koga smetati — i to baš u vezi s Malom Terezijom, za mnoge sladunjavom sveticom — riječ osporavatelj. Ali ja je naglašujem. Duh Božji s njome je proveo korekturu duhovnosti. On ju je »nagnao« (usp. Mk 1,12) te se stavila nasuprot struji. I to ne samo jednom valu!

Pomna raščlamba Terezijinih spisa otkriva koliko se ova Duhom obdarena duša morala probijati i koliko se probila iz svoje suvremenosti. Ona nipošto nije neki uhodani fenomen, nego je u mnogočemu — posve nova. Naši novicijati i klerikati, a da se to danas više pravo ni ne ocjenjuje, duguju njoj — Duhu Božjemu u njoj — svoje novo ozračje, s mnogo ljudskosti i bliskosti Božje.

Sjetimo se samo njene tipične borbe za zvanje: i to ne samo da probije kanonske zapreke dobi, nego — što je vrlo značajno — da formulira *svoje* karmelsko zvanje, i to apostolski. Tema zaslužuje posebnu razradbu. A onda, kako već spomenusmo, njen zaokret k Bibliji stvar je prave kontestacije tadanjih vladajućih duhovnih knjiga. Izuzmemo li izvorna djela sv. Ivana od Križa i Terezije Velike, Nasljeduj

² N. čl., 61.

³ N. dj., 77.

⁴ U *Vie Theresienne* 1964, 101—125.

⁵ *Manuscrits autobiographiques*, T. I, 82.

Krista i još neke druge, što ih Terezija izriješkom hvali, za veliku većinu ondašnjih knjiga vrijedi ono što Svetica piše jednome svome bratu misionaru (i to baš u vezi s gorućim pitanjem svoje duše o pravednosti Božjoj gdje zapravo kontestira janzenističku sliku o Bogu): »Kadšto dok čitam neke *rasprave, u kojima je savršenost povezana s bezbroj lanaca*, umori se moj mali ubogi duh veoma brzo, i ja zatvorim knjigu što mi razbija glavu i suši srce, te uzmem Sveto pismo. Tad mi se sve čini jasnim, jedna riječ otvara mojoj duši beskrajna obzorja, savršenost mi se čini lakom... Ostavljajući velikim dušama, uzvišenim dusima krasne knjige, kojih ne mogu razumjeti, a još manje činiti što uče...«⁶

Da nam prilike budu još jasnije, spomenimo i ovaj, s današnjeg crkvenog stajališta, nenaravan slijed Terezijina duhovnoga života: najprije prva ispovijed bez pričesti — prva sveta pričest — pa, tako rano, opća ispovijed — zatim krizma bez pričesti — druga pričest s **predhodnim** duhovnim vježbama.⁷ Ali, ona se ipak, protiv običaja razdoblja, probija k češćoj pričesti,⁸ te je Pijo X, čuvši za hod procesa kanonizacije, kliknuo: »*Opportunissimo! U sto dobrih časova!*«. (*Lettres*, str. 130).

Kad je riječ o Maloj Tereziji, osporavateljici, ne smijemo mimoići njenih napomena o marijanskim propovijedima. Čitamo ih u Terezijinim posljednjim razgovorima: »Koliko sam puta poželjela biti svećenik — rekla je 21. kolovoza 1897. — da mognem propovijedati o Svetoj Djevici... Tada bih najprije svima dala razumjeti kako malo poznajemo njen život. Ne valja govoriti o nevjerojatnostima o kojima se ništa ne zna... Da bi mi se propovijed o Svetoj Djevici svidjela i bila mi blagotvorna, treba da je vidim u njenu stvarnom, a ne predmišljanju životu... Pokazuju nam je nedostiživom, umjesto da je prikažu kako je moguće nasljedovati je«. U francuskom je to snažnije: »*inabordable... imitable*«. Na istu temu vraća se u razgovoru od 23. kolovoza:⁹ »Neka nam svećenici pokažu njene kreposti koje je moguće sprovesti («*practicables*«)! Može se govoriti i o njenim odličijima, ali ponajpače zato da ih nasljedujemo. Ona daleko više voli nasljedovanje nego divljenje, a njen je život bio tako jednostavan! Neka je propovijed o Svetoj Djevici ne znam kako lijepa, ako je dosta svaki čas uzdahnuti: Ah! Ah! — dodije. Ja joj radije pjevam: Uski puteljak u nebo Ti si nam vidljivo zacrtala...« Tako je i Marija otkriće Terezijine kontestacije: ona je voli promatrati u njenoj svagdašnjici (PD 171).

O tom nam je ostavila posljednje svjedočanstvo u svojoj posljednjoj i najdužoj pjesmi *Zašto te volim, Marijo* u kojoj je, za me, najznačajnija 17. strofa: »Znam, o Djevo puna milosti, — Da si ti u Nazaretu živjela posve siromašno, ne hoteći ništa: — Ni zanosi, ni čuda, ni ekstaze — Ne uljepšavaju tvoj život, o Kraljice izabranika! — Tako mnoštvo malenih sigurno ovdje na zemlji — Jer može bez straha k tebi podići oči: — Ti ih, neusporediva Majko, običnim putem («*par la commune voie*«) — Predvođiš u nebo«. Terezija je, protiv ukusa svoga vremena, izborila i novu sliku o Mariji.

⁶ *Povijest jedne duše*, Zagreb 1925, str. 212. Usp. krit. izdanje *Lettres*, str. 393.

⁷ PD 46, 48, 51, 54 (i nije li možda i ta skrupuloznost dijelom »dar« janzenističkih duhovnih vježba?).

⁸ PD 50, 67.

⁹ *Derniers entretiens*, str. 338.

Za zaokret k Bibliji poučni su nadasve Terezijini problemi s duhovnim vježbama i duhovnim vođama. I danas još vrijedi zamisliti se nad njenim kritičkim osvrtima o duhovnim vježbama u Rukopisu A (PD 105 i 111). Općenito govoreći, nagovori u stilu onog vremena — hladni, kruti — stavili su je u stanje bezizlazne napetosti.¹⁰ Dosta budi navesti svjedočanstvo Majke Agneze¹¹ na biskupskom procesu: »Silno je trpjela kad se u poukama govorilo o tom kako je lako pasti u smrtni grijeh, pa i običnom mišlju. Njoj, njoj se to činilo tako teško: — uvrijediti Boga ako ga ljubimo! Za vrijeme tih duhovnih vježba bila je blijeda i slomljena, nije više mogla jesti ni piti, i oboljela bi da je to potrajalo.« Ni s duhovnicima nije imala mnogo sreće. Svaka čast dvojici: isusovcu o. Pichonu i franjevcu o. Prou-u kojih se sjeća sa zahvalnošću.¹² Ali, umjela je sačuvati nezavisnost svoje duše npr. prema o. Bli-no-u¹³ i prema drugim nepoželjnim zahtovima. Nije se, dakako, emancipirala od heteroredemptivnoga režima Božje ekonomije spasenja, po kojemu Bog ljude po ljudima spasava. Priznavala je ljudsko, od Boga htjeto, posredništvo svećenika i poglavara, ali je umjela sačuvati nezavisnost svoje duše prema nepoželjnim zahtovima. Da, posjedovala je Duhov dar mudrosti i razlučivanja kako da se različito postavi prema različitim duhovnim vođama. Do te mjere da se oslobodila reći, kako je posvjedočila s. Marija od Presvetoga Trojstva:¹⁴ »Kad se pokazala prigoda da otvorim svoju dušu, tako su me malo shvaćali da sam molila Dobroga Boga sa sv. Ivanom od Križa: Ne šalžite mi, Gospodine, odsada glasnika koji ne umije reći što mi je činiti«. U takvu sklopu mogu se dublje shvatiti riječi iz Rukopisa A (PD 74): »Ah, kolike bi duše postigle svetost da su bile dobro upravljane!«

U takvu stanju stvari jasnije uočujemo koliko je nov i iznenađujući odlučan Terezijin zaokret k Bibliji. U njoj joj progovara sam Isus. Ona se ne žaca sve više i sve jače tvrditi — pozivajući se uporno na jedan od svojih temeljnih biblijskih tekstova: Mt 11,25 — da je Isus sam njen učitelj.¹⁵ On, Vodja vođja (PD 99 i 111) i Učitelj učitelja (PD 116). Zapanjuje ovakvo svjedočanstvo vjere: »Nikada ga nisam čula govoriti, ali osjećam da je On u meni, u svakom me času On vodi i nadahnjuje što treba da govorim ili činim« (PD 116).

Sada konačno možemo postaviti pitanje: kako se Terezija srela s Biblijom?¹⁶ To sa svom pomnošću i informiranošću istražuje C. de Meester.¹⁷ Prvi, više neizravni dodiri, bijahu kroz katekizam i propovijedi.

10 J. PIAT, n. čl.,

11 *Manuscripts autobiographiques*, T. II, 54

12 Za o. Pichona usp. *Manuscripts autobiographiques*, T. I, str. 9, 28, 36, 38, 55 i Tome II, 17, 18, 20, 21, 23, 29, 34, 47, 49, 50, 53, 57, 66, 71. — Za o. Prou usp. n. dj. Tome II, 54—55. i članak S. J. PIAT, *Le religieux qui comprit Sainte Therese*. O njemu piše Mala Terezija u Rukopisu A (PD 111—112): On me je s punim jedrima pustio na valove pouzdanja i ljubavi... « Cime? »Rekao mi je da moje pogreške ne žaloste dobroga Boga.« Za taj, posve »slučajni« susret vidi C. de Meester, *N. dj.*, 168 da je bio »osloboditeljski susret«.

13 *Manuscripts*..., II, 55.

14 J. PIAT, n. čl.

15 PD 68, 99, 116, 138 i dr.

16 Kratku bilješku o tome čitamo u *Manuscripts*, Tome II, 5. Glede navoda Biblije u Terezijinim spisima usp. *Manuscripts*, Tome II, 133—136 i navedene članke J. Courtes-a.

17 *N. dj.*, 73—85. Možda ipak autor precjenjuje (na str. 81) datum 14. IX 1894, kad je Celine ušla u Karmel, iako je taj datum odlučan. Značajnija je izjava same Male Terezije (PD 65). U dobi od četrnaest godina »još nisam bila pronašla blaga skrivena u Evandjelju.« I ona druga (PD 115) da u dobi od sedamnaest i osamnaest godina nije imala druge duhovne hrane doli djela Ivana od Križa. Zapaženo je doduše da do 1888. imamo u nje malo navoda Svetoga pisma, do njene šesnaeste godine. Ipak, ne treba čekati 1894! Terezija obilno navodi Sveto pismo već u dva pisma Celine prije njena ulaska u Karmel. Osobito je značajno pismo od 18. srpnja 1890. u

Važne su i pobožne knjige koje Terezija hvali: *Nasljeduj Krista*, zatim *L'année liturgique* od glasovitoga P. Guérangera pa Armignonova knjiga *Fin du monde présent et mystère dela vie future*, krcata osobito eshatološkim tekstovima. Zna se i to da je Terezija zaželjela nasljedovati ono što se čita o sv. Ceciliji, da je sveđer nosila Evanđelje na srcu, pa je istrгла Evanđelje iz priručnika *Manuel du Chrétien* i stalno ga nosila na srcu.¹⁸

Ipak, najodlučniju ulogu u biblijskoj duhovnosti Male Terezije — osobito za formulaciju njene Male nauke ili Malog puta — odigrala je providnosna Celinina bilježnica.¹⁹ Ulazeći u Karmel, 14. rujna 1894, Celine je sa sobom donijela bilježnicu u koju je ispisala mnogo tekstova iz Staroga zavjeta. Bila je tu gotovo cijela Pjesma nad pjesmama, mnogo poglavlja iz mudrosnih knjiga, izvaci iz Izaije, osobito iz Izaijine Knjige utjehe, gl. 16 Ezekielova, dijelovi Hošee itd. Po svjedočanstvu same s. Genoveve — Celine, rođene Terezijine sestre, Terezija joj je to upravo istrгла iz ruku, kao iznenada otkriveno blago, i više se od toga nije dala odijeliti. Tu je našla jezgru svoga Maloga puta: tekstove koji se toliko puta ponavljaju u njenim spisima, osobito Izr 9,4 te Iz 40,11 i Iz 66,13.12. Ti su joj tekstovi — po svjedočanstvu Celininu²⁰ — »otvorili vrata istraživanjima o očinstvu Božjemu, i ta ju je misao rasvjetljava i dala joj zanose dotad nepoznate njenu srcu«.

II. Velike biblijske rukoveti u Male Terezije

Da bismo okusili razlivenu milinu riječi Božje u duhovnosti Male Terezije, treba paljetkovati po njenim spisima. Nova, kritička izdanja osobito nam u tome pomažu. Postoje, dakle: *Autobiografski spisi*, tj. Rukopis A, B, C (dosad poznat pod naslovom *Povijest jedne duše*) — *Pisma* — *Pjesme* — *Posljednji razgovori*. Tome možemo dodati: *Uspomene sestara i Svjedočanstva* na biskupskom i apostolskom procesu. Sve to, krcato Biblijom, svjedoči koliko je Mala Terezija bila »ishranjena« (1 Tim 4,6) riječju Božjom. Nije moguće začu u sve pojedinosti. Ističemo samo velike rukoveti, vrijedne svake pažnje, uistinu temeljne za pouku Terezijine biblijske duhovnosti.

1. Uvod u Rukopis A, koji je naslovljen »*Proljetna priča Maloga bijelog cvijeta*, intonira svu *Povijest jedne duše* kao pjesmu Milosrđu Gospodnjem (Ps 88,1).²¹ Prije nego će početi pisati, ona se pomolila Mariji, a zatim otvara Evanđelje, i pogled joj pada na riječi: »... Isus doзва koje htjede...« (Mk 3,13). Te riječi Terezija povezuje s teškim, ali vrlo važnim mjestom u Rim 9,15—16, gdje se govori o posvemašnjoj slobodi i nezasluzenosti Božjega poziva. Tu Terezija čudesnim zrenjem

kojemu Terezija, osobito u vezi s bolešću očevom, šalje Celine dirljivo pismo s nizom starozavjetnih mjesta — osobito Iz 53 i 63 — koji se mogu nazvati »mala suma o križu« (Usp. *Lettres*, 157—160 i *Povijest jedne duše*, Zagreb, 1925, 185). Ja stoga smatram da se presudan zaokret zblio nakon »osloboditeljskog susreta« s o. Prouom (PD 111—112), godine 1891, ne umanjujući time značenje Celine bilježnice i susreta s tekstovima o Božjem očinstvu. Ipak, valja zapisati i napomenu C. De Meester na str. 193. da je Terezija istom krajem 1894. krenula svojim Malim putem: značajno je da riječ »milosrđe-milosrdan« u svemu korpusu Terezijinu do 1895. dolazi vrlo rijetko, a otada ga imamo bar dvadeset puta.

¹⁸ Usp. *Derniers entretiens*, str. 388 i 575; PD 86.

¹⁹ C. DE MEESTER, *N. dj.*, 79—80 i 405—406.

²⁰ DE MEESTER, *N. dj.*, 81.

²¹ Terezija se više puta navraća na tu temu: PD 9, 11... 117, 137... 162.

naznačuje glavne crte teologije zvanja i odabranja: ono što teologija zove »gratuitas gratiae — milosnost milosti« ili »gratia praeveniens«, recimo, »milost preteča« — u kojoj Bog ima apsolutnu inicijativu.²²

2. Pođemo li putem Rukopisa A, u PD 99 nalazimo prve obrise Terezijine pobožnosti prema Svetom Licu; pobožnosti, ne u smislu »pobožne vježbe« nego dubokog i sveobuhvatnog stava pred Bogom. Treba uvijek znati da ona nije samo Terezija »od Djeteta Isusa« nego »i od Svetog Lica«. Ta je pobožnost duboko u nje nadahnuta tekstem koji je uzet iz Trećeg spjeva o Sluzi Jahvinu (Iz 53,3), što je jedan od najsnažnije nazočnih tekstova u Terezijinim spisima.²³ Upravo oko tog odlomka Izaijinog Terezija ovija svoju teologiju križa. I moram priznati — ni na čiji račun, osim možda na moj osobni — da za sve vrijeme svoje teologije, do predavanja na Biblijskom institutu, nisam nikada čuo za »Kantik o Sluzi Jahvinu Gospodnjem«, tako važan i za kršćansku vjeru i pobožnost i za novozavjetnu kristologiju. Čovjek može biti samo zavidan Maloj Tereziji što je tako sretno »nabasala« na ovaj i druge veličanstvene Izaijine tekstove.

3. Glavnu stranicu o njenu opredjeljenju za Sveto pismo, naročito za Evanđelje, pročitali smo na početku razlaganja (PD 115—116). Upozorimo još na bliži kontekst. Značajna su u najnovijem hrvatskom izdanju *Povijesti jedne duše* dva susljedna naslova: *Utjecaj sv. Ivana od Križa* (PD 115) i *Čitanje Evanđelja* (PD 116). Nije li već tada Duh Božji poveo Tereziju onim putem kojim će II vatikanski koncil — u okviru svog sveopćeg znatnog pravila: »Povratak na izvore!« — uputiti suvremenu redovničku obnovu (PC 2ab)?

²² Nauk o predusretljivoj milosti — gratia praeveniens — vrlo je značajan za Malu Tereziju, i nikada ga ne smijemo izgubiti s vida. U duhovnom bogoslovlju to je važno u raspravi o svetosti i o dobrim djelima. Praktički, neriješena rasprava između dviju velikih škola, banjezijanaca i molinista (dominikanaca i isusovaca), rješava se paradoksalnom, ali, u dnu, istinitom tvrdnjom: sve je milost — sve je naša suradnja. Tako, dakle, valja djelovati kao da sve ovisi o nama, i tako se nadati i zahvaljivati kao da je sve čista milost Božja. Ipak, govoreći o svecima i o svetosti, nikada ne smijemo zaboraviti posve izričit nauk Svetoga pisma (jezgrovit sadržaj i u tekstu Rim 9, 15—16 što ga i Terezija navodi): o apsolutnoj slobodi Božjega izbora i o toj predusretljivoj milosti, gratia praeveniens. — Odlično zapaža C. MEESTER, *N. dj.*, 302: »Proslov Rukopisa A (PD 11) zgrusnuo je sve djelo Božje u Tereziji sugestivnom formulom: 'Cvjetak koji će pripovijedati svoju povijest raduje se što mora objaviti darove koje je savim nezasluzeno primio od Isusa jer spoznaje da ništa u njemu ne bijaše podobno da privuče njegove božanske poglede i da je jedino milosrđe učinilo sve što ima dobro u njemu.' Podcrtane riječi pokazuju koliko je razbijena kratka francuska, teološki točnija formula po kojoj Mali cvijet pripovijeda »les prévenances gratuites de Jesus — milosne predusretljivosti Isusove«. I inače, naši su prevodioci u neprilici za tu češku Terezijinu riječ, kao i onu drugu, srodnu: »Prévoyance«. Vrhunski tekst o toj predusretljivoj ljubavi Božjoj čitamo u Rukopisu A (PD 54). Bog, je, veli Terezija, bio prema njoj milosrdniji nego prema Magdaleni: *oprostio joj je unaprijed*. I zato ona osieća da je oko nje zaposlena *dalekovidna ljubav Očeva* (dva puta u hrvatskom tekstu PD 54) koji je ljubi *ljubavlju neiskazane brige*. I opet, francuski je tekst teološki točniji i više kaže: »objekt da se *prévoyante tendresse*« — l'amour prévoyant — ineffable *prévoyance*. Usp. *Manuscrits*, Tome III, 162.

²³ Svjedočanstva o toj pobožnosti čitamo u PD 31, 99, 108. Središnji tekst jest u PD 99: »Božansko lice pod koprnom suza« postade suncem Terezijina života. Ona želi — tu navodi Iz 53, 3 — da i »moje lice bude uistinu sakriveno, da me nitko na zemlji ne pozna. Žedala sam za tim da trpim i da budem zaboravljena.« Zapazimo na to str. PD 99 bilj. 72 (koju čitamo na str. 180). — Bit će da je Terezija bila za taj tekst osjetljiva zbog bolesti svoga oca koji je zbog paralize od cerebralne arterioskleroze imao i psihičkih smetnji (v. bilj. 28 u PD 178).

S tim u vezi valja pročitati *Proročansko viđenje* u PD 31. — Glavni ekspoze o Terezijinoj pobožnosti Svetom Licu čitamo u pismu Celini od 18. VII 1890. (*Lettres*, 157—160) kojemu je dopisala i mali rukovet križevnih tekstova: Iz 54,1—5; 63,1—5; Otk 7,14—15; Pj 1,12; 5,11.16 itd. sa strofom sv. Ivana od Križa: »Licem u Lice moga Dragoga, sva ću ondje zaboravljena sama sebi, ostati . . . « Značajna je njena posljednja ispovijest o tome koju čitamo u *Posljednjim razgovorima* (str. 305 i 517): »Te Izaijine riječi: »Tko povjerova vašoj riječi . . . Ne bijaše na njem ljepote ni sjaja . . . itd« stoje u temelju sve moje pobožnosti Svetome licu ili, bolje reći, sve moje bogoljubnosti. I ja bih željela biti bez ljepote, sama da gazim vino u tiješku, nepoznata bilo kojemu stvoru«. — Stoga i njena želja: »Je veux rassembler — želim da ti budem *slična*« u pjesmi *J'ai soif d'Amour* ima duboki križevni prizvuk.

4. Za srce Terezijine poruke o Malome putu²⁴ — ona ga zove »moja mala nauka« (PD 123) — najvažnije su stranice Rukopisa B (PD 122) i Rukopisa C (PD 137: *Božansko dizalo*). Na oba mjesta susrećemo se s dva odlučna teksta: »Ako je tko sasvim malen, neka dođe k meni« (Izr 9,4) i »Kao što majka miluje svoje dijete, tako ću ja tješiti vas; nosit ću vas u svojemu krilu i njihati vas na svojim koljenima« (Iz 66,13—12). Svi Terezijini proučavatelji ističu, koliko je Terezija u formulaciji tih tekstova unijela svog osobnog zrenja, intuicije.²⁵ Dakako, u svjetlu Duha Svetoga.

5. Vrlo zaokruženu biblijsku rukovet nalazimo u Rukopisu C (PD 146—172) gdje Terezija iznosi svoje *Misli o ljubavi prema bližnjemu*. Nije tu uvijek sretna u stilu, ali pomno sabire najvažnije evanđeoske izreke o ljubavi i primjere da ih prozre i primijeni na svoje konkretne samostanske odnose.

6. Rukopis C završuje se s dvije uzorne ogleadne kontemplacije, prožete Biblijom. U prvoj, pod naslovom *Posljednja molitva*, Mala Terezija si prisvaja, čudesnom smionošću i srodnošću duše, Isusovu velikosvećeničku molitvu (PD 169—170).²⁶ Druga kontemplacija nalazi se pod naslovom *Trčat ćemo za tobom*. Njome Terezija zapravo završuje sva tri svoja rukopisa. Razvijajući svoje zrenje nad Pjesmom (1,3), ona iznosi još važne, zaključne poglede svoga duhovnoga uvjerenja. Simfonija *Proletne priče Maloga bijelog cvijeta* u ovome završnom stavku duhovnog uznesenja dosiže finale. I opet, i konačno, zvoni Evanđeljem: »Budući da se Isus vratio na nebo, ja ga mogu slijediti samo tragovima koje je ostavio. A kako su ti tragovi svijetli, kako su mirisni! Treba samo da bacim pogled u sveto Evanđelje, i odmah udišem divne mirise života Isusova, i znam na koju stranu treba trčati«. U sadašnjem izdanju *Povijesti jedne duše* te riječi djeluju testamentarno.

7. Uz stranice o Malome putu, na koje smo upozorili pod točkom 4 (PD 122 i 137), središnja stranica za prodor u duhovnost Male Terezije jest stranica Rukopisa B: *Terezijino zvanje* (PD 126—127). Mislim da neću pogriješiti ako tu stranicu proglasim najljepšom i najperspek-

24 Ne ulazimo u potanju analizu tekstova baš pod vidom maloga puta jer je o tome predavao u okviru Zagrebačkih večeri Male Terezije o. dr. Ante Stantić, karmelićanin. Upozorujemo samo na izvrstan članak PIETRO BARBAGLI, *Fondamenti biblici della dottrina dell'Inferno spirituale* u *Ephemerides Carmeliticae* 24 (1973) 3—42. Pisac dobro upućuje ne samo na tekstove koji govore o djeci i o malenima, nego i na pavlovske tekstove o *duhovnome čovjeku i o zrelosti*, a napose o biblijskom pojmu *siromaha Gospodnjih*. Ne smijemo, dakle, od Terezijina puta duhovnog djetinjstva načiniti neku djetinjariju, polazeći prvenstveno od naše predodžbe o djetetu. Terezija je svoj Put satakala i isisala iz Svetoga pisma.

25 U tome je izvrstan C. DE MEESTER, *N. dj.*, 44, bilj. 18; 62—65; 80, bilj. 19. U našoj Bibliji, dakle po prijevodu s izvornika, nećemo naći toga teksta u Izr 9,4 jer piše: »Tko je neiskusni, neka se svrati ovamo.« To Mudrost poziva na gozbu. Terezija je našla taj tekst u Celininoj bilježnici i slobodno ga prevela, podrtavajući riječi ovako: »Ako je tko sasvim malen, neka dođe k meni.« Ako tih riječi i nema doslovce u izvorniku, one izvršno sažimaju evanđeosku nauku o malenima: usp. Lk 18,16: »Pustite dječicu neka dolazi k meni!« Stoga dobro primjećuje C. DE MEESTER na str. 44, bilj. 18: »Nadahnitelj Pisama ne govori samo po slovima, nego po najširem kontekstu, i ne samo kroz Knjigu, nego izravno u našem srcu.« Grafologija pokazuje koliko je Terezija bila impresionirana tim otkrićem (C. DE MEESTER, str. 63). — Glede Izajjinoga teksta 66,13—12 isti pisac (str. 80, bilj. 19) primjećuje ovo: a) Terezija izvlače — b) retke i pasivni izričaj izvornika pretvara u aktivni (dakle, umjesto *bti ćete nošeni*, Bog sam govori nosit ću vas) — c) umjesto *naručja* ima *krilo* (usp. naš prijevod od 1968, str. 122 i 137). Glede slobode kojima se Mala Terezija služi Biblijom, dobro primjećuje izdavač *Manuscripts*, Tome II, 5: »Terezija nije nastojala doslovce prepisati tekstove kojima se služi. Većinu navodi napamet i nema straha dati im kadšto posve osobni prelijev.«

26 R. MORETTI, *Teresa di Lisieux e la Bibbia* obrađuje tu kontemplaciju pod naslovom *Teresa fa propria la preghiera di Cristo* (str. 143—155). Ona sama primjećuje (PD 169—170): »Možda je to presmiono? Ali ne, već odavna si mi dopustio da budem smiona pred tobom. Kao što je otac rasipnoga sina rekao svome starijem sinu, rekao si ti meni: Sve što je moje i tvoje je (Lk. 15,31). Tako su tvoje riječi, o Isuse, i moje...«

tivnijom stranicom svekolike pismene ostavštine Male Terezije. S pravom se baš ta stranica čita u novom Časoslovu za Svetičin blagdan. Odatle je uzeta i lozinka ovih naših zagrebačkih Večeri Male Terezije. To je, rekao bih, Terezijino viđenje II. vatikanskog koncila. Ta stranica spada u obnovne valove kojima je Duh Božji u našem stoljeću pokrenuo obnovu katoličke ekleziologije. Terezija tu više »ne osjeća s Crkvom« nego — »osjeća se Crkvom«. U vezi s našom temom, ova je stranica vrhunski važna jer pokazuje zapanjujuće Terezijine uvide u poglavlja sv. Pavla koja se istom danas probijaju u svijest i teologa i vjernika. To su glasovita poglavlja o karizmama-darima u Prvoj poslanici Korinćanima, gl. 12—14. Tereziji su baš ta poglavlja sinula kao izba-vljujuća rješenja nakon mučnih i dugih traženja. U njima je konačno našla formulaciju svoga zvanja — svoga »mjesta u Crkvi«.

8. Osim ovih stranica *Povijesti jedne duše*, trebalo bi navesti, i opet barem u velikim rukovetima, nešto iz njenih *Pisama* i *Pjesama*. Biblijom su krcata osobito dva njena pisma Celine: prvo od 18. srpnja 1890. (silno važno za Terezijinu križevnu duhovnost i pobožnost Svetome Licu) i drugo od 7. srpnja 1894.²⁷ Među Pjesmama posljednja i naj-duža pjesma *Zašto te ljubim, o Marijo* i nije drugo do susljedna kontemplacija: Terezija u njoj sabire evanđeoske riječi o Mariji da kuša srce Marijino i marijanske duhovnosti.

9. Nakon ovih velikih tkanja iz Terezijinih spisa, što svjedoče o njenoj bogatoj biblijskoj duhovnosti, vrijedno je bar letimično upozoriti i na neka pojedinačna Terezijina zrenja nad ili u biblijske tekste. Prave bisere možemo naći u njenim *Posljednjim razgovorima sa sestrama*. Iz drugih se njenih spisa vidi da je te tekstove dugo u sebi »gruntala«.

Eno njene izjave: »O sretne li šutnje koja daje mir duši« nad Lukom 10,39—40 gdje zapaža da se Marija nije ispričavala na Martine prigovore.²⁸ — U posljednjim mjesecima opajaju je evanđeoske izreke o »tatu«. Ona zre da je to Bog koji će doći da »ukrade« svoj Mali cvijet. Ali ona neće zvati upomoć: »Tat! Tat!« nego će mu dovikivati kuda mu je lakše ući. Božanski tat naučio je svome zanatu i Djevicu Mariju: i ona će doći da »ukrade« Tereziju.²⁹ — Pažnje je vrijedan i tekst — nadahnut Pilatovim pitanjem: »Što je istina?« (Iv 18,38) — koji svjedoči koliko je Terezija imala smisla za stvarnost te se nije ni u čemu htjela hraniti iluzijama: »Nikada nisam postupila kao Pilat koji nije htio čuti što je istina. Uvijek sam govorila Dobrome Bogu: Bože moj, želim te čuti, i molim te kad god ponizno rekнем: 'Što je istina?' učini da sve stvari vidim onakve kakve jesu, i da mi ništa ne baca prašinu u oči.«³⁰ — Ona se ne boji čistilišta, jer će njime, poput Danielovih

²⁷ *Lettres*, 157—161 i 267—272. Ovo potonje važno je i zbog ovoga: a) »prostrano polje Sv. pisma« nekada, u času kušnje, postaje pustinjom — b) Riječ Isusova jest on sam — c) to pismo donosi baš rukovet križevnih tekstova o Svetom Licu.

²⁸ *Derniers entretiens*, 201.

²⁹ *N. dj.*, 225—226, 250. Usp. Mt 23,43 i Lk 12,59.

³⁰ *N. dj.* 273—274 i 483. I inače se čuva iluzija. U tim *Posljednjim razgovorima* zapisana je 5. VIII. njena riječ: »Sve mi se te slike — o nebu, dočeku anđela itd. — nimalo ne sviđaju, ja se mogu hraniti samo istinom... Baš zato nisam je nikad željela izvanrednih milosti. Volim čekati vječno gledanje (*Povijest*, 1925,178).« Volila je vječnost, ali ne maštanje o njoj. Stoga se u 17. strofi svoje pjesme *Zašto te ljubim, Marijo* divi Mariji koja je u nebo išla »*par la commune voie — običnim putem*«, bez izvanrednosti. Glasovit je i njen tekst u *Derniers entretiens*, 301: »Istom u nebu vidjet ćemo istinu o svemu«, pa i o punoj istini Svetoga pisma.

drugova, bez ozlijede, pjevati pjesmu Božjemu milosrđu.³¹ — Petrova preuzetnost: »Neću te zatajiti« upozoruje ju na temeljnu lozinku njene male nauke: osloniti se, ne na se, nego na Dobroga Boga.³²

Iz Pisama spomenimo samo s koliko zrenja Terezija gustira dva sretno spojena teksta što ih je našla u Armignona:³³ »Jedini put da se pripravimo za to da Boga upoznamo kakav jest (1 Kor 13,12) sastoji se u tom da sami postanemo bogovi (Ps 81,6). O kojeg li određenja! Kako li je velika naša duša! Uzdignimo se nad ono što prolazi...« — Terezija poznaje i onaj tako malo poznat tekst o molitvi koju oblikuje sam Duh Sveti: u molitvenim problemima uporište joj je Rim 8,26 pa se i u molitvi *prepušta* Dobrome Bogu.

Dosjetljiva je njena primjedba ponad Pjesme 5,7 i 3,4 o razočaranjima samoljubivih duša u duhovnim razgovorima: »U tim razgovorima ne valja tražiti sebe, jer će nam raniti srce pa ćemo po istini morati reći: 'Čuvari... me istukoše, raniše i plašt mi oduzeše... Tek što pođoh od njih, nađoh svoga Dragoga'. Da je duša ponizno upitala čuvare gdje joj je Dragi, rekli bi joj. Ali ona je htjela izazvati divljenje, pa je pala u nemir i izgubila jednostavnost srca.«³⁵

Osobitim putokazom da se vine svome Malome putu predanja Očevu milosrđu, Milosrdnoj Ljubavi bijahu joj veliki, evanđeoski grešnici: Marija Magdalena (npr. PD 54), Carinik, Zakej, Petar, Rasipni sin, Grešnica. Ono što piše pokazuje da je dugo po Evandjelju skupljala te likove i u srcu ih nosila kao glasnike Božjega milosrđa. A zapišimo, napokon, i prve njene apostolske intuicije nad tekstovima: Lk 5,5 pa Iv 19,28 i 4,7 (PD 63—64 i 122). Ona želi biti ribarom duša, raditi na obraćenju grešnika, napojiti žednoga svoga Ljubljenoga...

Kad bismo tako paljetkovali po spisima Male Terezije, nikada kraja! Vratimo se stoga na velike teme.

III. Kako se Mala Terezija služila Biblijom

Mala Terezija može nam postati učiteljicom ne samo u tome da se treba napajati Biblijom, nego i *kako* valja pristupati »širokom polju Pisama«.³⁶ Istina, ne smijemo smetnuti s uma da u Tereziji prvenstveno radi predusretljiva milost, gratia praeveniens Boga koji daje »kome hoće« (PD 9 i 54 i dr.). Njena izrazita nauka jest da »sve duše ne dobivaju jednaku mjeru milosti« (PD 9), pa zato »sve duše ne mogu biti jednake« (PD 116) jer nemaju sve istoga dara i poziva (PD 126 sl). Ipak, koliko je bilo do njena sudjelovanja, ona nam može nadahnuti velike ambicije na koje Bog — ako se u ponizne i zaufane — ne može ne odgovoriti.³⁷ Kako se, dakle, Mala Terezija služila Biblijom?

31 N. dj., 246.

32 N. dj., 248, 310 (usp. (usp. Mt 26,69—75 i Lk 22,32).

33 Lettres, 69.

34 N. dj., 271.

35 *Derniers entretiens*, 280.

36 N. dj., 268. *Povijest*, 1925, 193.

37 Usp. bilj 22. Glede ambicija, valjalo bi istražiti ovaj, rekli bismo, naravni preduvjet Terezijine duhovnosti (i to je bila milost!): Terezija je bila, poput Daniela, »čovjek želja« (Dn 9,23). U njezinu riječniku riječi *dèsir* i *dèsirer* imaju posebnu težinu (Manuscripts, Tome III, 61—62). Pogledajmo samo nasunce u *Povijest*, str. 45 — 63 (želja da radim na obraćenju grešnika) — 64 (želja za spasavanjem duša) — 65 (želja za znanjem) — 125 (Beskrajne želje... »koje se dotiču neizmjernosti«) — 137 (uvijek sam željela biti svetica)...

1. Najprije zapazimo činjenicu toliko puta bjelodano istaknutu u Terezijinim spisima: *ona se marljivo služila Svetim pismom, osobito Evanđeljem*. Nasljedujući sv. Ceciliju, ona je Evanđelje nosila na srcu. Imala ga je, dakle, uvijek uza se, posve blizu, za brzu konzultaciju. To, *imati Evanđelje posve blizu, za konzultaciju* prva je pretpostavka pravoga biblijskoga mentaliteta. Služila se često tradicionalnom gestom: *nasumce otvoriti Evanđelje* i prvim što naiđe poslužiti se kao savjetovalištem u potragama za rješenjima životnih problema.³⁸ *Pomno ga je u liturgiji slušala* i kroz dan u srcu o njemu razmišljala.³⁹ *Ispisivala je svete tekstove*, s kojima se željela sroditi.⁴⁰ Njene su novakinje u procesu za njeno proglašenje svetom dale izjavu da se u razgovorima dobivao dojam da *Sveto pismo znade napamet*.⁴¹

2. Mala Terezija pruža bibličarima izvrsnu lozinku o *vrijednosti izvornika za proučavanje Svetoga pisma*: »Istom ćemo na nebu vidjeti svu istinu o svemu. Na zemlji je to nemoguće. Pa čak ni o Svetom pismu. Nije li žalosno vidjeti tolike razlike u prijevodima? Da sam svećenik, naučila bih hebrejski i grčki, a ne bih se zadovoljila samo latinskim, pa bih mogla upoznati pravi pravcati tekst što ga je diktirao sam Duh Sveti.«⁴² Ona je zapazila raznovrsnost prijevoda, i za nju je bilo bolno neslaganje prevodilaca. Ali, ona je prozrela da je tome i dublji razlog neizrecivost izvornika, pa je čeznula *dovinuti se izvorniku*. Valjalo je čekati pedeset godina *Divino afflante Spiritu* Pija XII da se, i u praksi Katoličke Crkve, u potpunosti rehabilitira izvornik!

3. *Terezija umješno rukuje tekstovima*.⁴³ Ona Bibliju *ne navodi mehanički*, onako samo izvana; *ne ukrasuje njome* svoje tekstove i *ne potkrepljuje* svoje misli. Ima katkada i toga, ali ponajviše *ona se intenzivno bavi tekstovima*. U nje je tipično pravo kršćansko *pripijanje Riječi Božjoj*, po savjetu sv. Petra: »Kao novorođenčad žudite za duhovnim, nepatvorenim mlijekom, da po njemu uzrastete za spasenje« (1 Pt 2,3). U nje postoji *stav osluškivanja*, duga nošenja svetih tekstova dok se s njima ne srodi. *Ona se u čitanju ne žuri*: »Dosta sam čitala«, veli na jednome mjestu.⁴⁴ Poput pčele, ona *sabire svete riječi*, *uspoređuje ih*, *sklapa ih u velike teme* po vanjskoj i nutarnjoj slično-

38 *Derniers entretiens*, u razgovoru od 6. IV/4 na str. 388: »Tada uzeh svoje malo Evanđelje- moleć Dobroga Boga da mi on sam odgovori, i oko mi pade na odlomak koji nisam nikada zapazila . . . « Izdavač o tom primjećuje na str. 573 da je Mala Terezija uzela doslovce tradiciju o sv. Ceciliji (usp. PD 86), pa je iz knjižice *Manuel du chrétien* istrigla četiri evanđelja i taj je sveščić, što ga joj je poslje Celina uvezala, stalno nosila na srcu. — O tom ona piše i svom duhu, bratu, misionaru o. Roullandu, a pismo je u više stvari značajno (*Lettres*, 330–333): »Sličica koje ste mi poslali stalno mi je na srcu u Evanđelju od koga se nikada ne dijelim. Stavila sam je nasumce u Evanđelje, i evo na koji je odlomak pala (. . .) Večeras, za vrijeme molitve, razmatrala sam ove odlomke Izaijine što ih smatram osobito podesnima za vas, pa nisam mogla a da vam ih ne prepisem . . . Htjedoh prepisati sve odlomke koji su me posebno dirnuli . . . « — Značajna je njena izjava Majci Agnezi koja joj je govorila o nekim pobožnostima i sredstvima savršenstva koji je obeshrabruju: »Mene više ništa u knjigama ne zanima, čega nema u Evanđelju. Ta mi je knjiga dosta. Sa slašću slušam riječi Isusove koji mi veli što mi je činiti« (*Derniers entretiens*, 207). — Terezija nasumce otvara Evanđelje na početku Rukopisa: A PD 9. Njoj je dosta baciti pogled na Evanđelje: PD 172.

39 PD 87.

40 Tako je Celinu prepisala najljepše tekstove iz Izaije: *Lettres*, 267–272. Malu rukovet tekstova ispisala je potkraj života na sličici sv. Ivana Arške: *Derniers entretiens*, 315, po PD 152, ona ispisuje »misli iz Psalama i Evanđelja za imendan naše Majke« i ne stedi citata.

41 C. DE MEESTER, *N. dj.*, 44, 16.

42 *Derniers entretiens*, 301.

43 S. SIEDL, *N. čl.*, 61 sl. Usp. bilj. 25.

44 Celinu piše: »Pošto sam pročitala tvoje pismo, podoh na molitvu. Uzeh Evanđelje, i zamolih Isusa da nadem odlomak za te i evo što izvukoh (Lk 21,29 sl) . . . Zatvorim knjigu, dosta sam pročitala . . . « (*Derniers entretiens*, 225).

sti .Divnom, dakle, spontanošću obavlja posao koji se danas zove *tematsko čitanje Biblije*,⁴⁵ to jest *ne samo vodoravno*, od retka k retku, nego *okomito* — sabirući sva biblijska mjesta o jednoj temi, da se tekstovi uzajamno dopune i osvijetle, pa da dobijemo zaokruženu objavljenu misao o velikim zbiljama: o Bogu — o čovjeku, o ljudima — o svemiru. I što je najljepše: *nju tekstovi iznenaduju*, tekstovi joj *bljesnu* kao dugo željkovani odgovor.⁴⁶

4. Primijetimo ovdje i ovo: za vjernički pristup Bibliji *nije potrebno ne znam kakvo znanje*, predznanje, suznanje, nadznanje. Potrebno je prije svega: *neka Biblija bude svima dostupna*. Sretnom formulacijom to izrazuje II. vatikanski koncil: »Kristovim vjernima treba da bude *širom otvoren* — late pateat! — *pristup k Svetom pismu*« (DV 22). Ako je pristup širom otvoren — što Tereziji nije u početku bio — nije potrebno drugo nego dar Duha i dušina marljivost. Potrebno je da duša »gladuje i žeda pravednosti« (Mt 5,6) i da marljivo traži. Da, baš je za Malu Tereziju značajan trozvuk, što podsjeća na Lukinu petnaestu glavu: (*željeti*) — *tražiti* — *naći* — *radovati se*. Navedimo samo jedno, najgušće mjesto (PD 168): »*Željela sam biti svetica ... Hoću da potražim način ... htjela bih naći dizalo ... potražila sam u Svetim knjigama ... našla sam što sam tražila ... nikada nisu nježnije ... riječi razveselile moju dušu*«. ⁴⁷ To *istraživalačko čitanje Biblije*, rekao bih, glavni je dušin stav za valjan pristup Riječi Božjoj. Celina će reći na procesu za Tereziju: »Elle scrutait, ona je pretraživala i pronicala Sveto pismo da bi upoznala značaj Dobroga Boga«. ⁴⁸

5. Nadovežimo upravo na to još nešto vrlo značajno za biblijsku duhovnost Male Terezije: ona *jednako vrednuje Stari i Novi zavjet*. Jest, za sve kršćane to je tako, teoretski. Ali praktički? Stoga *Dei Verbum* ima poglavlje *Jedinstvo obaju zavjeta* i u br. 15 i 16 odgaja kršćane da se napajaju iz oba ova vrela jedne jedincate Božje objave, jer su oba, ne samo teoretski nego i praktički, jednaka autoriteta. Zanimljiva je činjenica: Terezija je med svoga Maloga puta izradila baš u ulištu Staroga zavjeta. Zna ona doduše za razliku između Zakona straha i Zakona ljubavi⁴⁹ što u mnogome karakterizira odnos obaju zavjeta, ali praktički poštuje tzv. *zakon o kontinuitetu* obaju zavjeta. Zahvaljujući osobito Celininoj bilježnici, Terezija baš iz Staroga zavjeta skuplja najljepše i najnježnije cvjetove Božje riječi o Milosrđu Dobroga Boga, a Izajijini tekstovi utemeljuju njenu križevnu nauku. To vrednovanje Staroga zavjeta, što ga susrećemo u duhovnosti Male Terezije, osobito je važno istaći za našu suvremenu biblijsku i liturgijsku obnovu, poglavito u vezi s obnovljenom prisutnošću starozavjetnih čitanja u bogoslužju riječi.

6. Sasvim posebice istaknimo kako u Terezijinoj duhovnosti nalazimo *puno vrednovanje Pjesme nad pjesmama*. Mogli bismo sabrati

45 Dosta je spomenuti za to tematsko čitanje Biblije, u kojem Terezija spaja tekstove, rukoveti biblijskih tekstova što ih spomenušno pod naslovom I) ovoga članka, osobito PD 9 sl., PD 122 i 137—138, PD 169—172.

46 PD 122: »Poslije takvih riječi možemo još samo šutjeti i plakati od zahvalnosti.« PD 137: »Ah, nikada nisu nježnije, nikada milozvučnije riječi razveselile moju dušu.«

47 Usp. i PD 126—127: »Otvorih poslanice sv. Pavla da potražim ... Magdalena je našla što je tražila ... Napokon sam našla ... Tada sam u zanosu svoje mahnite radosti ... Da, našla sam ... «

48 C. DE MEESTER, *N. dj.*, 44.

49 *Lettres*, 236. *Povijest*, 1925, 206. Usp. i OD 127.

gotovo susljedne njene kontemplacije nad svom Pjesmom. Najljepšu smo već spomenuli: onu kojom završuje Rukopis C i sadašnje izdanje *Povijesti*: PD 171—172.⁵⁰ Ne znam, hoću li reći pravo, ali čini se da postoji u nekih psihoanalitički kompleks prema Pjesmi. A ipak, ako tko ima pravo da pase po toj livadi, to su čiste,⁵¹ Bogu posvećene duše. Mala Terezija se u Pjesmi osjeća doma: to je pjesma njena i Zaručnikova.

7. Ne smijemo izostaviti napomenu o molitvenom čitanju Biblije. Mala Terezija molila je Biblijom.⁵² Samo tako se može razumjeti tolika njena srođenost s biblijskim tekstovima. Biblijska joj razmišljanja prelaze u zrenja, a zrenja u molitvene ushite. Zar se treba ponovno vraćati na toliko puta već spomenute stranice: Uvod u *Povijest* (PD 9—11) — prvi susreti s Evanđeljem (PD 115—116) — Prikazanje Milosrdnog ljubavi (PD 116—117) — Otkriće zvanja (PD 125—131) — Posljednja molitva (PD 169—172). Sam njen *Čin prikazanja Milosrdnoj ljubavi* (PD 174—175) sav je u plamenu biblijskog razgovora s Bogom. U srcu suvremene obnove pobožnosti, što ju želi II. vatikanski koncil, stoji baš *obnova biblijske molitvenosti*.⁵³ Nije li to posljednja želja Terezijinih rukopisa Svecima budućnosti («les Saintes à venir»): »Sve-mogući im je dao uporištem sama sebe i samo sebe (to je Terezija u rukopisu podcrtala), a za polugu molitvu — molitvu koja pali vatrom ljubavi, i tako su oni digli svijet...« (PD 171).

8. Napokon, najveća izvrsnost Terezijina pristupa Bibliji, poglavito Evanđelju jest u tom: *njoj u Bibliji progovara sam Isus*. Nadahnute riječi čitamo u Terezijinu pismu Celini od 7. VII 1894. Ali pročitajmo sav tekst u njegovu trojstvenom kontekstu: »... On (Isus) nije sam. S njime i druge dvije osobe presvetoga Trojstva dolaze da zaposjednu našu dušu. Isus je to obećao prije nego će se vratiti svome i našem Ocu (Iv 20,7). Rekao je tada s neizrecivom nježnošću: Ako me tko ljubi, čuvat će moju riječ, pa će i moj Otac ljubiti njega, i k njemu ćemo doći i kod njega se nastaniti' (Iv 14,23). Čuvati riječ Isusovu, evo jedinog preduvjeta naše sreće, dokaza naše ljubavi prema njemu. A ta riječ, što je? Čini mi se: *riječ Isusova to je on sam* — on, Isus, Riječ, Riječ Božja! On sam nam to veli u istom Ivanovu Evanđelju. Moleći se Ocu za učenike, ovako se izražuje: 'Posveti ih svojom riječju, tvoja riječ je istina' (Iv 17,17). A na drugom mjestu Isus nas poučava da je on Put, Istina i Život (Iv 14,6). *Znamo, dakle, koju to Riječ treba*

50 Spomenuli smo dosjetljiv Terezijin tekst ponad Pj 5,7 i 3,4 u *Derniers entretiens*, 280. Još ljepši je onaj u pismu Celini od 2. VIII 1893 (*N. dj.*, 229—231; *Povijest*, 1925, 190—191) što ćemo ga trebati i za drugi vid Terezijina pristupa Bibliji, tj. da poznaje i šutnje Isusove: »Zaručnica u Pjesmi nad pjesmama, ne mogući da nađe svoga ljubimca u pokaju (Pj 3,2—4), diže se, veli, da ga poište u gradu, ali uzalud — ne može ga naći osim izvan zidina gradskih. Isus neće da njegovu divnu nazočnost nađemo u pokaju, *on se skriva*, oviđa se tminama... Tako ne postupa s mnoštvom, jer čitamo u svetom Evanđelju da ga je puk slušao sa zanosom (Lk 19, 48). Isus je začaravao slabšaše duše svojim božanskim riječima... no kako je malen bio broj njegovih vjernih prijatelja, kad je on šutio (Mt 26,65) pred svojim sucima! O koja pjesma za moje srce ta *šutnja božanskoga Učitelja!*«

51 »Čistima je sve čisto«, navodi i Terezija u PD 80.

52 »Večeras, za vrijeme molitve, razmatrala sam ove odlome Izajijine«, piše o. Roullandu (v. bili. 38).

53 PC 6b piše: »Neka zato svi članovi ustanova neprestanim marom njeguju duh molitve i samu molitvu, crpući iz pravih izvora kršćanske duhovnosti. Neka u prvom redu svakog dana imaju u rukama Sveto pismo...« A DV 25 a piše: »... čitanje Svetoga pisma treba da prati molitva: da ono postane razgovor između Boga i čovjeka.« Papa Pavao VI piše u Apost. konstituciji o Casoslovu (*Novi časoslov*, Zagreb 1972, str. 10): treba da Sveto pismo stvarno postane glavni izvor sve kršćanske molitve.

držati i ne treba da pitamo kao Pilat Isusa: 'Što je istina?' (Iv 18,38). *Mi posjedujemo nju, Istinu: mi imamo Isusa u svome srcu.*⁵⁴

Ovaj je Terezijin tekst uistinu objavan. Tu zbilju naše vjere želi u naše vrijeme posvijestiti jedna od najvećih definicija II. vatikanskog koncila o kojoj se premalo propovijeda: »Prisutan je u svojoj riječi, jer on — Krist — govori kada se u Crkvi čita Sveto pismo« (SC 7). Nije li taj sakrament riječi Božje podosta zanemaren u našem vjerničkom čitanju? Čitanje Svetog pisma ne prenosi nas »u ono vrijeme«, nego »ono vrijeme« produžuje se u naše vrijeme. Isus Krist Uskrsli po svom Evanđelju sada, danas, ovog trena s nama, sa mnom razgovora. To je najvažniji preduvjet valjana pristupa Bibliji. *Treba je čitati osobno, zapravo dvoosobno — dijaloški, razgovorno.* U čitanju treba se zbiti *susret osoba:* moje malo ljudsko Ja i veliko božansko Ti. Točnije: *u razgovoru* sudjeluju sa mnom, s nama *Velika Trojica.* Bog s kojim razgovaramo uvijek nam mora biti *troosobni Bog.* I to po istočnoj formuli: Otac — po Sinu — u Duhu Svetomu. O tome čitamo učiteljske tekstove u konstituciji *Dei Verbum* na dva mjesta: »u svetim knjigama Otac nebeski s velikom ljubavlju dolazi u susret svojim sinovima i s njima razgovara« (DV 21). »Tako Bog, koji je jednog progovorio, bez prekida razgovara sa Zaručnicom svoga ljubljenog Sina; i Duh Sveti ...« (DV 8).

Ali, da ne bismo mislili da je to Tereziji bilo uvijek lako. Poznava je ona i šutnje Isusove i pustinju Pisma.⁵⁵ Terezijina vjera nipošto nije bila razmažena ni hirovita. Upravo u tek spomenutom pismu Celine, prije nego će izložiti svoju misao da je riječ Isusova on sam, Terezija piše ovo: »Cesto silazimo u plodna polja (Svetog pisma) gdje nam se srce voli napasati. Ali široko polje Pisama, koje se toliko puta pred nama otvorilo da nas zaspe svojim bogatim blagom, to nam se prostrano polje pričinja suhom i bezvodnom pustinjom. Umjesto mira i svjetla nalazimo nemir ili bar tmine... Ali, nismo još u Domovini. Treba da nas kušnje očiste kao zlato u taljici.« U to vrijeme »pustinje Pisama« treba i dalje »čuvati riječ Isusovu«. A ta riječ — to je Isus sam.

To svoje uvjerenje Terezija ponavlja na više mjesta. U pjesmi *J'ai soif d'Amour* pjeva: »Ta voix douce trouve l'écho dans mon âme — Tvoj mili glas odjekuje mi dušom«. I: »Ta parole de flamme brûle mon coeur — Vatrena tvoja riječ žeže mi srce«. (O Bože, žeže tvoja riječ — rekao bi naš Tin Ujević!) Nije to bilo neko izvanredno mistično iskustvo nego čista vjera: »Nikada ga nisam čula govoriti, ali osjećam da je On u meni, u svakom času On me vodi i nadahnjuje što treba da govorim ili činim. Upravo u času, kad ih trebam, otkrivam rasvjetljenja kojih još nisam vidjela; obično ona nisu najobilnija za vrijeme mojih razmatranja, nego više usred mojih dnevnih poslova« (PD 116).

Proničući ove nauke Male Terezije, koji toliko mogu pomoći našem vjerničkom pristupu Svetom pismu, podsjećam i na manje poznate tekstove iz ritmiziranog časoslova sv. Klare koji izvrsno pristaju

⁵⁴ *Lettres*, 269. *Povijest*, 1925, 194. Tu bi trebalo naširoko ispisati tekstove iz kojih je providno da je Terezijin učitelj sam Isus, usp. bilj. 15.

⁵⁵ V. bilj. 50.

u ovaj misaoni sklop. Tu se pjeva: »Cor verbis sapientiae *medullitus* apponit — Srce joj se pripija *jezgri* riječi Mudrosti.« (1. ant. III. Noćnice). Zatim: »Trahit de testa *nucleum* — De littera *saporem* — de petra sugens *oleum* — De spina legens *florem*«. Što znači: »Izvlači iz kore *jezgru* — Iz slova *sok* — Iz stijene siše *ulje* — Sa trnja bere *cvijet*« (2. ant. III Noćnice). I konačno: »... quam praedoebat Unctio, sine magistro medio, cor Christo dare gratum«. Što će reći: »Sam ju je Duh Sveti, Pomazanje, bez posrednih učitelja, poučio da Kristu pokloni odano srce«. Kad bi još umjesto »gratum« pisalo »*gratis-zabadava*«, ne očekujući uzdarje, imali bismo uistinu ovdje sve bitne značajke biblijske duhovnosti Male Terezije.

Preostaje napokon zaći u ono *što je* Terezija pročitala u Bibliji. Ne možemo u okviru ovoga članka u tome biti iscrpni. Zaustavit ćemo se na trojem: 1. Mala Terezija otkrila je u Bibliji — bar za svoje vrijeme, ili bar za se i za tolike duše kojima postade učiteljicom — novu sliku o Bogu! 2. ona je u Bibliji naučila i nove kriterije za pravi odnos prema Bogu u pogledu »dobrih djela«; 3) ona je pomoću Biblije otkrila svoje mjesto u Crkvi. Tako je njeno otkriće značajno u tri smjera: teološki, antropološki i ekleziološki. O tom detaljnije u nastavku.